

נושא העבודה

הצעה וקיבול

תאריך : ינואר 2017

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

במסגרת חוג "נוער שוחר משפט עברי" שנה ג' בתוכנית הלימודים "חברה – חוק ומשפט" 5 יח"ל, חלק ממטלות החוג היא להכין עבודת סיכום בנושא שאבחר מתוך ענפי המשפט.

מכלל הנושאים שאליהם נחשפתי התחברתי בעיקר לדיני החוזים, זהו נושא מרתק בעל חוקים רבים ומעניינים הן במשפט הישראלי והן במשפט העברי. בחרתי בהצעה וקיבול מהסיבה שעל שני דברים אלו מתבסס החוזה.

בשנה א', בלימודי הקורס הבסיסי, נחשפתי אל מגוון רחב של ענפי המשפט וביניהם דיני החוזים. לפני לימודי בקורס ידעתי שיש חוזה בכתב שהוא מחייב, אך לא העליתי על דעתי שחוזה בע"פ והתנהגות מחייבים כחוזים חתומים. כאשר למדתי על דיני החוזים, גילתי כי חוזה הוא לא דבר ספציפי כפי שהכרתי.

התוודעתי לכך שבחיי היום יום אני מרבה לכרות חוזים עם גופים רבים. לדוגמא, רכישת בגד בחנות- כאשר אני קונה בגד בחנות אני כורתת חוזה עם הרשת שבו היא מספקת לי מוצר לצרכי ואני משלמת לה עבורו.

תוכן עניינים

2.....	הקדמה אישית
4.....	מבוא
5.....	גישת המשפט העברי
6.....	הצעה
6.....	מרכיבי ההצעה
8.....	תוקפה של ההצעה
9.....	ביטול ההצעה על ידי המציע
11.....	קבלה
12.....	גישת המשפט הישראלי
12.....	הצעה
12.....	מרכיבי ההצעה
15.....	תוקפה של ההצעה
16.....	ביטול ההצעה על ידי המציע
17.....	קבלה
17.....	מרכיבי הקיבול
18.....	דרכי הקיבול
19.....	תוקפה של הקבלה
19.....	ביטול הקבלה על ידי הניצע
19.....	קיבול תוך שינוי
20.....	משפט משווה
21.....	סיכום
22.....	רשימה ביבליוגרפית

מבוא

הנושא בו אעסוק בעבודה זו הוא הצעה וקיבול בחוזים.

במסגרת עבודתי אדון ואסביר תחילה מהי הצעה, מהו קיבול וכיצד האדם הסביר יכול לחזור בו מהצעה או מהקיבול.

כמו כן אבחן נושא זה במשקפי המשפט הישראלי ובמשקפי המשפט העברי ואף אערוך השוואה בניהם, בה יהיה ניתן לראות את השוני בין שתי השיטות לעיל.

במשפט הישראלי אתבסס בין היתר על חוק החוזים הכללי התשל"ג 1973, כמו כן אציג מספר פסקי דין מכוננים בעניין זה והן מאמרים.

במשפט העברי אבסס דברי הן על "דין הנוטל כלי מבית האומן" והן על מקורות מידע כגון התלמוד, השולחן ערוך, המשנה, וכן דעותיהם של פרשנים כדוגמת הרמב"ם. בנוסף אציג מקרה מקראי בו מופיע באופן מוחשי והיסטורי נושא "הצעה וקיבול בחוזים", ואדון בו.

מטרת עבודתי לדון בנושא הן בזמני עבר והן בזמני עתיד וכמו כן בשיטות שונות.

גישת המשפט העברי

המשפט העברי מרבה לעסוק ביחסים שבין אדם לחברו, ובכלל זה בהסכמים ובהתחייבויות שבני אדם נקשרים בהם. המונח למילה חוזה במשפט העברי הוא התחייבות(חוזה = התחייבות).

במשפט העברי ישנם 3 מרכיבים מצטברים שרק כאשר הם מתקיימים מתקיים חוזה.

1. הצעה וקיבול – הצעה זוהי פניה של אדם¹ לאדם אחר לרכוש מוצר או שירות, קיבול זוהי תשובתו החיובית של האדם האחר להצעת האדם הראשון, על כך ארחיב בהמשך פרק זה.

2. גמירות דעת – מייצג את כוונת הצדדים ליצירת קשרים משפטיים. כלומר, נדרשת רצינות משני הצדדים לעסקה.

3. מעשה קניין – מעיד על גמירות הדעת של הצדדים וכן הוא מסייע ליצור מערכת רצינית וברורה בין הצדדים.

עוד מן המקרא ניתן לראות הצעה וקיבול, כאשר אברהם קונה את מערת המכפלה מעפרון החתי².

לאחר מותה של שרה, אברהם מחפש לקנות נחלת קבר עבור משפחתו. הוא פונה לאנשי חברון, ומבקש לקנות מהם אחוזת קבר לשרה. הוא פונה לעפרון החתי, שבקצה חלקתו נמצאת "מערת המכפלה" בה הוא רוצה לקבור את שרה, ולקנותה "בכסף מלא" על פי מחירה בשוק. עפרון מעניק לאברהם במתנה את המערה ואת השדה שלידה, אך אברהם מתעקש לקנותה בכסף ולכן עפרון מציע לו סכום גבוה של 400 שקל כסף תמורת המערה, עפרון היה בטוח שסכום זה יגרום לאברהם לחזור בו על התעקשותו אך ההפך הוא הנכון. אברהם שולף ארנקו וקונה את השדה.

ניתן לראות בהצעת הסכום על המערה ע"י עפרון – הצעה לאברהם, ובהוצאת הארנק וקניית השדה – קיבול ההצעה ע"י אברהם.

¹ אדם-הגדרה לחברה, אדם פרטי, עמותה, חברה, אגודה, ישות משפטית כל שהיא.
² בראשית כג, 20-3

הצעה

ההצעה היא הודעה המופנית על ידי אדם אל חברו או אל הציבור בכללו, שבה הוא מודיע על גמירות דעתו לתת או לעשות או להתחייב לתת או לעשות איזה דבר, בהתקיים תנאים מסוימים, ובהשאירו את הברירה לחברו או לכל אחד מהציבור לקבל את ההצעה או לא לקבלה.

מרכיבי ההצעה

על מנת שהצעה תהיה מחייבת דרוש שיתקיימו שני תנאים:

1. שההצעה תהיה מסוימת די צרכה.

2. עשיית קניין.

את הצורך בשני תנאים אלה ניתן ללמוד מדין הנוטל כלי מבית האומן המובא לעיל.

הצעה מסוימת די צרכה – בנדון הנוטל כלי מן האומן, הדין הוא כי תנאי לאחריותו לאונסין של הנוטל הוא שבעת הנטילה קצץ האומן את דמי הכלי – דבר המראה על כך שהוא גמר למכור את כלי אם רק ירצה הנוטל לקנות. וכך נאמר בגמרא³: "והני מילי הוא דקיצו דמיה (=והדברים אמורים כשדמי הכלי קצובים)". והרשב"ם⁴ מפרש שהאומן "פסק דמיו (של הכלי) קודם שנוטלן אי נמי שדמיו קצוצים כגון ריחיים של פלפלין ושאר כלים קטנים שדרכן לעולם לתת בפשוט פשוט".

הדברים אמורים לענין אחריותו של הנוטל. כלומר שהנוטל חייב באונסין של הכלי לאחר שנטלו, רק אם היו דמי הכלי קצוצים. אבל קציצת הדמים הוא גם תנאי לענין שהאומן אינו יכול לחזור בו משנטלו הלוקח. זאת ציין הרא"ם⁵: "דכי קייצו דמי... לא מצי מוכר למהדר ולאפוקי מיניה (=שכאשר הדמים קצוצים... אינו יכול המוכר, כלומר האומן) לחזור בו ולהוציא (הכלי) ממנו (מן הנוטל).

³ בבא בתרא פח א.

⁴ שם ד"ה והני.

⁵ שטמ"ק בב"א בתרא פח א ד"ה האי.

קניין-בנדון ההלכה של שמואל מי שנטל את הכלי הרי עשה בו קנין⁶, והיינו קניין משיכה⁷. זאת ציין רש"י⁸ ל עניין הברייתא: "הלוקח כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו(סבלונות לארוסתו): "דהואיל וקצץ דמיהן ומשכן לשם לקיחה הרי הם לקוחין בידו עד שידע(הלוקח) שאינה לקוחה(שחמיו לא קיבלם)"⁹.

וקנין זה תופס אף על פי שהלוקח בשעת המשיכה עדיין לא גמר בלבו לקנותו ואף על פי שהמוכר לא אמר לו במפורש שיעשה את הקניין, שכן ההצעה למכור כמוה כאמירה לעשות קנין. וכך כתב הרא"ם¹⁰: "דאף על גב דמוכר לא אמר ליה: 'משוך וקנה', ולא זבין(הלוקח) מיניה מידי, כיון דשוויה קמיה לזבוני לעלמא ואתא האי ושקליה למחזיה אדעתיה למקנייה ולא קאמר ליה מידי, קנייה לוקח, דהא גלי מוכר אדעתיה...דמינח ניחא ליה דלקנייה האי לוקח". (=שאע"ג שמוכר לא אמר לו(ללוקח): משוך וקנה, ולא קנה(הלוקח) ממנו כלום, כגון ששם לפניו לקנות לציבור, ובא זה ונטלו לראותו על דעת לקנותו, ולא אמר לו המוכר כלום, קונה לוקח, שהרי גילה מוכר דעתו...שנוח לו שיקנה הלוקח). ואפילו אם נניח שנטילה על מנת לבקר אינה קנין, הרי יתכן שכאן אין צורך בקניין כלל כי בההיא הנאה שיש לנוטל בזה שהמוכר נותן לו ברירה לקנות או לא לקנות, "גמר ומקני נפשיה". וכך מפרש רש"י¹¹: "דהנאה ללוקח במקחו יותר משל המוכר, הלכך חייב(הלוקח באונסין), דגמר ומקני נפשיה בההיא הנאה שמניחו לבקר". והן הן מהדברים הנקנים באמירה.

התנאים הנ"ל באים לידי ביטוי בהלכה. כך פסק הרמב"ם¹²: "הנוטל כלים מן האומן על מנת לבקרן. אם היו דמיו קצובים ונאנס בידו- חייב(הנוטל) בדמיו, מעת שהגביהו נעשה ברשותו...והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו". השולחן ערוך¹³ פסק כלשון הרמב"ם. והטור¹⁴ פסק כך: "הנוטל כלי מבית האומן לבקרו ואם ייטב בעינו ייקחנו ונאנס בידו

⁶ עשית קנין-פעולה המבטאת גמירות דעת, העברת בעלות.

⁷ משנה, מסכת קידושין, פרק א', ה.

⁸ רש"י בבא מציעא פא א ד"ה ונאנסו; מובא גם בתוספות בבא בתרא פז ב ד"ה הלוקח. וכך נראה לבעל התוספות הר"י שם.

⁹ וכך כתב בעל שלטי הגיבורים(על הר"י) (בבא בתרא פח א): "ברשות מוכר הוא (הכלי) עד שיפסוק דמיו ויקנהו באחד מדרכי ההקנאות".

¹⁰ שטמ"ק בבא בתרא פח א ד"ה האי.

¹¹ נדרים לא א ד"ה אלמא.

¹² ה' מכירה פ"ד הי"ד.

¹³ סימן ר סעיף יא.

¹⁴ סימן ר סעיף טו.

חייב, אם דמיו קצובים דמשעה שלקחו חשוב כשלו, וכיון שדמיו קצובים, ואפילו אם ירצה המוכר לחזור בו אין שומען לו, אבל מיהו הלוקח יכול לחזור בו להחזירו לו...
הטור אינו מזכיר את עניין ההגבהה.

ממה שהדגיש הרמב"ם "והוא שיגביהנו על מנת לקנות", מדייק הסמ"ע¹⁵ שלדעת הרמב"ם צריך שהקניין יעשה על מנת לקנות דווקא. ואלה דבריו: "פירוש, (הנוטל) מגביה אותו(את הכלי) לקנותו בסך דמים כדי קצבתו אם ייטב בעיניו משום הכי אין המוכר יכול לחזור בו והלוקח יכול לחזור בו ולומר למוכר: הגבהתיהו לקנותו כשייטב בעיני ולא טוב הוא בעיני; ומכל מקום חייב באונסין כל זמן שלא גילה הלוקח דעתו קודם האונס שאינו חפץ בו".
ואילו הטור לדעת הסמ"ע – סובר "דאפילו לא הגביה(הנוטל) הכלי כדי לקנותו, אפילו הכי הוא ברשותו להתחייב באונסין כל שלא גילה הלוקח דעתו שאינו חפץ".

תוקפה של הצעה

מה דינה של הצעה בטרם שנתקבלה? האם הצעה שבה אדם גמר בדעתו להתקשר בהסכם עם מי שיקבל אותה, מחייבת כבר את המציע ואם כן – באילו תנאים?

את התשובה לשאלה זו ניתן בדין אומן הנותן חפץ לחברו על מנת לנסותו.
מצינו בגמרא¹⁶: "אמר שמואל: הנוטל עלי מן האומן לבקרו ונאנס בידו- חייב".
מדובר כאן במי שנטל כלי מן האומן על מנת לבדוקו. אם הוא טוב – ייקח, ואם לא – יחזיר לבעליו. והנה הכלי נאנס(ניזוק) בידי הנוטל לפני שגמר בדעתו לקחתו או להחזירו.
הדין הוא שהנוטל חייב באונסין.

וכך מפרש רש"י¹⁷: "אם יפה יתן לו דמיו ואם לאו- שיחזור לו כליו ונאנס בידו, שנשבר כמו כלי זכוכית, חייב הלוקח לשלם לו".
אנו רואים כאילו הכלי לקוח הוא בידו, כי משנטלו זה אין האומן יכול לחזור בו, משום שהוא גמר בדעתו להקנותו לנוטל הכלי, אם זה רק ירצה לקנותו. וכך כותב הרשב"א(=ר' שלמה בן אדרת)¹⁸: "הנוטל כלי מן האומן כדי לבקרו ונאנס בידו חייב, דכדידיה ממש דמי(=כי דומה כמו שהוא שלו ממש), לפי שאין האומן יכול לחזור בו אלא דעתו להקנותו

¹⁵ סימן ר ס"ק כט.

¹⁶ בבא בתרא פז ב; שם פח א; נדרים לא א.

¹⁷ נדרים לא א ד"ה הלוקח וד"ה נאנסו.

¹⁸ מובא בשטמ"ק בבא בתרא פח א ד"ה גופא.

לו לגמרי משנטלו". ואף שהאומן אינו יכול לחזור בו, הרי הנוטל יכול לחזור בו. זאת ציין הרא"ם (=רבי אליהו מזרחי)¹⁹: "ודאי אי בעי לוקח לאהדורי מצי הדר ליה, דהא... לבקוריה הוא דשקליה, וכיון שכן מצי אמר ליה: שקול דידך, דשפיר מהאי בעיא לי למזבן". (=ודאי אם רוצה לוקח לחזור בו, יכול לחזור בו, הרי לבדקו הוא שנטלו, וכיוון שכן יכול לומר לו: קח שלך, כי טוב מזה אני יכול לקנות).

את האומן שנתן כלי על מנת לבקרו ניתן לדמות למציע. האומן אינו יכול לחזור בו משנטלו הלוקח עד שגמר בדעתו לקנותו, כן גם המציע אינו יכול לחזור בו מההצעה משעה שההצעה הובאה לידיעת הניצע. כמו כן ניתן לדמות את הלוקח שנטל כלי מבית האומן על מנת לבקרו – לניצע, וכמו שהנוטל יש לו ברירה לקנות או לא לקנות, כן גם הניצע יש לו ברירה לקבל או לא לקבל.

ביטול הצעה על ידי המציע

לעניין חזרת המציע מההצעה יש להבחין בין הצעה שניתנה בנוכחות הניצע לבין הצעה שניתנה שלא בנוכחותו.

הצעה בנוכחות הניצע – נאמר לעיל כי בנדון הנוטל כלי מן האומן על מנת לבקרו, המציע אינו יכול לחזור בו משנטלו הניצע. והבאנו את דברי הרשב"א²⁰ ומשמעותם היא שעד הנטילה יכול האומן לחזור בו. תקף לגבי הצעה ליחיד. אבל הוא הדין בהצעה לציבור. בנדון העבודה בדבר אדם שהביא דלועים על מנת למכרם לכל מי שירצה לקנותם, כותב הר"ן²¹: "דכל שהוא (המוכר)... מניחו במקום ידוע למכור, על דעת כן הוא עושה, ויכול כל אחד ואחד ליקח כרצונו בלא רשותו וזכה בו, אלא אם כן מיחה בו קודם גטילה. וכן דעת הרא"ה".

מדברי הר"ן אפשר ללמוד, שאם מוכר הציג סחורה בחלון ראווה או בתוך החנות עם מחיר קצוב, הוא יכול לחזור בו כל עוד הלקוח לא נטל הסחורה לידו.

הצעה שלא בנוכחות הניצע – אם הצעה נעשתה שלא בנוכחות הניצע, כגון שנשלחה ההצעה על ידי המציע לניצע באמצעות שליח. הדין הוא שהמציע יכול לחזור בו כל עוד לא הגיעה

¹⁹ שטמ"ק שם ד"ה האי.

²⁰ מובא בשטמ"ק בבא בתרא פ"א ד"ה גופא.

²¹ שטמ"ק בבא בתרא פ"ב ד"ה אבל.

ההצעה לידי הניצע.

דין זה אפשר ללמוד בדרך הקבלה מדין מזכה אדם לחבירו באמצעות שליח בלשון "הולך",
וכן נאמר בגמרא²²: "אמר אבי: שליח מתנה, הרי הוא כשליח הגט, נפקא מינא להולך לאו
כזכי דמי". פירוש הדבר, שאם אמר אדם לשליחותך מתנה זו לפלוני, הרי הוא, כלומר
שליח המתנה כשליח בגט. באשר לשליח גט, נאמר במשנה²³ כך: "השולח גט לאשתו
והגיע(הבעל) בשליח או ששלח אחריו שליח ואמר לו: גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה
בטל"²⁴. לעניין השולח מתנה לחברו על ידי שליח כותב רש"י²⁵ כך: "אם ביטל הנותן(מתנה)
קודם שהגיע לידי המקבל, הי היא(=המתנה) בטלה ואף על גב דמתנה, זכות הוא
(למקבלת), מצי למיהדר(=יכול השולח לחזור בו).

בנוסף, משקבל הניצע את ההצעה תוך המועד שקבע לו המציע בהצעה אין הוא יכול לחזור
בו. ניתן ללמוד זאת מתשובת הר' שלמה דרימער, אב"ד סקאלא²⁶. אחד שמכר לחבירו כמה
קלאפטור עצים והתנה שיהיה הברירה ביד הלוקח לברור לו איזה קלאפטור שירצה ואחר
כך הקונה להמוכר שבירר לו הקלאפטור שבצד דרום ועדיין לא לקחם ולא עשה שום קנין
על הברירה. ואחר כך חוזר הקונה ורוצה הקלאפטור שבצד צפון, והמוכר אינו רוצה
והלוקח אומר כיון שהברירה בידו יכול לברור עד השעה שיקבל העץ.
הר' שלמה דרימער השיב כך: "מצד הסברה נראה דהדין עם המוכר, דהא תיכף כשאמר
הלוקח הברירה, היה רשות ביד המוכר למכור שאר העצים לאחר... (ועוד) כיון שאמר
הלוקח הברירה, הוי כאלו אמר כן בשעת המכירה ואינו יכול לשנות אחר כך".
אמנם כן מדובר בברירה שנתן המוכר לבחור בסחורה מאיזה צד שירצה, אבל נראה כי
הוא הדין גם בברירה שהמוכר היה נותן ללקוח לקנות או לא לקנות.

²² גיטין לב ב.

²³ משנה גיטין לב א.

²⁴ ובגמרא(קידושין נט א) מובא בשם האמורא רבי יוחנן: "כל כמה דלא מטא גיטא לידה דיבור ודיבור הוא. אתי
דיבור ומבטל דיבור". (וכך נפסק בשו"ע אבן העזר סימן קמא סעיף נט).
הוא הדין בעושה בשליח לקדש את האישה, שהוא יכול לבטל את השליחות קודם הקידושין(אבן העזר סימן לה סעיף
ג).

²⁵ גיטין לב ב ד"ה הרי ודי"ה ה"ג.

²⁶ בית שלמה, ח"ב, חו"מ ס"ס עד.

קבלה

קבלה היא הודעה של מי שההצעה הופנתה אליו על גמירות דעתו לקבל את ההצעה. משקבל הניצע את ההצעה תוך המועד שקבע לו המציע בהצעה אין הוא יכול לחזור בו²⁷. על מנת להשלים את פעולת הקבלה נדרשים הצדדים לבצע מעשה קניין, מעשה המעביר בעלות על רכוש מאדם אחד לחברו ומבטא את גמירות דעתם.

- מקרקעין נקנים באחת מהדרכים הבאות :

קניין כסף-שווה פרוטה ולא שווי הקרקע.

קניין שטר-שטר מכירה בו יש העברה של הזכות מפלוני לאלמוני. מתלווה לקניין כסף, על מנת להבטיח את המכירה.

קניין חזקה – פעולות שבעלים של הקרקע עושים אותם בד"כ. יש בה אלמנט של בעלות, כגון : כניסה לקרקע ולהחליף מפתח בנכס. בקניין זה יש פחות בעיה ראייתית.

קניין סודר – והוא קניין חליפין(נתינת חפץ אחד בעבור חפץ אחר), בחפץ ששווה משהו. הקניין נעשה בכליו של קונה ומדעתו .

- מיטלטלין נקנים באחת מהדרכים הבאות :

הגבהה (עט), משיכה (עצים) או מסירה (מכונית), לפי טיבו של החפץ.

²⁷ ראה גישת המשפט העברי, הצעה, ביטול הצעה ע"י המציע.

גישת המשפט הישראלי

פרק א לחוק החוזים הכללי קובע כיצד נוצר חוזה. סעיף 1 לחוק החוזים הכללי קובע :
חוזה נכרת בדרך של הצעה וקיבול , לפי הוראות פרק זה".

הצעה

סעיף 2 לחוק החוזים הכללי קובע : "פנייתו של אדם לחברו היא בגדר הצעה, אם היא מעידה על גמירות דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה, והיא מסוימת כדי לכרות את החוזה בקיבול ההצעה ; הפנייה יכול שתהיה לציבור". מסעיף 2 לחוק החוזים הכללי עולה (מכאן), כי הצעה היא פנייה של אדם לחברו, המעידה על גמירות דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה, ומסוימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה.

מרכיבי ההצעה

שלושת מרכיבי ההצעה הם : פנייה, גמירות דעת ומסוימות.

פנייה - תנאי מוקדם ליצירת הצעה הוא פניית המציע לניצע, ישירות או בעקיפין(למשל על ידי שליח).תנאי זה נובע מהדרישה לביטוי חיצוני של רצון המציע באמצעות הודעה, ואין די ברצון ובמחשבה שבלב²⁸, שלא באו לכדי ביטוי חיצוני.
חוק החוזים הכללי דורש מפגש של הצהרות רצון, שאיננו בהכרח מפגש אמיתי של רצונות. הצהרות הצדדים, ההצעה והקיבול, אמנם צריכות להעיד על גמירות דעתם הפנימית נפשית של המתקשרים, אולם אין החוק בוחן איברים פנימיים של הצדדים לחוזה. סעיף 2 הפותח במילים " פנייתו של אדם לחברו" תומך בדרישה לביטוי חיצוני של רצון המציע, ובכך מוציא מתחומי ההצעות שאותן הוא מגביל , כל הבעת רצון שלא נעשתה ע"י פניה.

²⁸ דברים שבלב אינם דברים , שולחן ערוך, חושן משפט, סימן ר"ז סעיף ד.

גמירות דעת - על מנת שפנייתו של אדם לחברו תהפוך להצעה, עליה להעיד על גמירות דעתו של הפונה להתקשר עם הניצע בחוזה, ובאותה הנשימה עליה להיות מסוימת כדי לכרות את החוזה בקיבול ההצעה. גמירות דעת היא רצון מגובש, כוונה רצינית והחלטית להתקשר בחוזה. בדרך כלל יסודות ההצעה קשורים זה לזה. ביטוי מעורפל של פנייה מעיד על העדר גמירות דעת ושקול כנגד חוסר מסוימות, ואילו ניסוח מדויק של תנאי ההצעה, ממלא את דרישת המסוימות ומעיד על גמירות דעתו של המפנה.

על גמירות הדעת אנו למדים מפסק הדין זנדבנק נ' דנציגר²⁹, זנדבנק שלח הצעה למכור לשותפיו – דנציגר – את חלקו במניות הנדל"ן תמורת קבלת מחצית הערכת השמאי – 1543320 לירות. דנציגר שלחו תשובה: שולחי מקבלים את הצעת שולחך; שולחך יקבלו תמורת מלוא חלקם וזכויותיהם סך 772600 לירות; מצ"ב המחאה ע"ס 25000 ₪. השופט שמגר טען כי גמירות דעת היא כוונה ליצור יחסים משפטיים מחייבים והן ההצעה והן הקיבול צריכים להעיד על גמירות הדעת. מבחן גמירות הדעת הוא מבחן אובייקטיבי – האם האדם הסביר שהיה מסתכל על העסקה היה מסיק על קיום גמירות הדעת. המערערים טענו שהם כתבו "בלי לפגוע בזכויות" ומבחינתם המשמעות היא שלא סגרו על גמירות העסקה. האם משפט זה מעיד על אי גמירות דעת? לדעת השופט שמגר אין זה שולל גמירות דעת, הוא מבטל את האפשרות לשלילת גמירות דעת בהוספת משפט מעין זה.

שמגר בדק איזה מבחן משמונת המבחנים לגמירות דעת מתקיים:

חמישה מבחנים מתוך השמונה אכן מתקיימים.	}	1. יש שימוש בביטויים משפטיים (הצעה, קיבול).
		2. יש העברת כסף (25,000 לירות)
		3. מסוימות
		4. ייצוג משפטי – עו"ד
		5. סיטואציה עסקית.

²⁹ ע"א 440/75 - אשר זנדבנק נ' מלכה (מלי) דנציגר ו-5 אח'. פ"ד ל(2), 260.

חוק החוזים תובע מפגש רצונות אקטיבי כבסיס לחוזה, עד לכריתת החוזה, על הצדדים להיות בחיים וכשרים משפטית כי רק כך יוכלו ליצור הסכמה הדרושה לשם כריתת חוזה.³⁰

מסוימות - ההסמכה החוזית צריכה להיות הסכמה על פרטים מסוימים ולא מופשטת. דרישת המסוימות נובעת מסעיף 2 לחוק החוזים הכללי, הקובע כי פנייה היא בגדר הצעה אם נוסף על גמירת דעת "[...] היא מסוימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה.[...]".

דרישת המסוימות מוטלת על המציע למרות שהיא חלה על כלל החוזה. תפיסת חוק החוזים הכללי מניחה כי ההצעה צריכה להיות ברורה ולכלול את פרטי העסקה, כך שדי בהסכמה חד משמעית בלא הוספת פרטים כדי שייכרת חוזה בין הצדדים. השאלה הנשאלת היא אילו פרטים צריכים להיות מפורטים בפנייה כדי שתהיה מסוימת, ואילו פרטים יכולים להעדר ממנה? בע"א קפולסקי נ' גני גולן בע"מ³¹ קובע השופט עציוני כי נדרש פירוט "כל התנאים הכרחיים לתקשורת" בהתבססו על פסיקה קודמת קובע השופט כי "תנאים אלה כוללים לדעתי דברים הכרחיים כגון שמות הצדדים, מהות הנכס, מהות העסקה, המחיר, זמני התשלום, הוצאות ומיסים [...]". הלכה זו נקבעה עוד לפני חקיקת חוק החוזים הכללי לכן היא אומצה אליו. חשוב לציין כי אין מדובר בהכרח ברשימה סגורה וייתכן כי פרט אחר ייחשב כפרט הכרחי שבלעדיו ההצעה אינה מסוימת. רשימה זו שייכת בעיקר לחוזים במקרקעין. כאשר ההצעה מסוימת אולם לא כל הפרטים פורטו בה, יש למלא את החסר³².

³⁰ ס' 4(2) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

³¹ ע"א 649/73 קפולסקי נגד גני גולן בע"מ ואח' פ"ד כח(2) 291 (1974), 296.

³² מילוי זה מכונה גם השלמה, ס' 26 לדיני חוזים הכללי, התשל"ג-1973..

תוקפה של ההצעה

חוק החוזים הכללי קובע כי אין ההצעה יכולה להטיל נטל על הניצע, אפילו לא את נטל הדחייה³³.

קיבול ההצעה אינו התגובה האפשרית היחידה של הניצע. הוא יכול לדחות את ההצעה באופן אקטיבי ולהשאיר את ההצעה ללא מענה עד המועד האחרון לקיבולה. תוקפה של ההצעה נמדד על פי 3 מדדים :

1. דחיית ההצעה – חוזה נוצר כאשר הניצע קיבל את ההצעה, במקרה בו הניצע דחה את ההצעה החוזה אינו נכרת וההצעה אינה תקפה עוד. הניצע אינו יכול לחזור בו מהדחייה, במקרה כזה הניסיון לביטול הדחייה וקיבול ההצעה יהווה הצעה מחדש³⁴.
2. אירועים חיצוניים מסכלים- בחוק החוזים הכללי מנויים האירועים הבאים : מות מציעוהניצע, הכרזה על המציעוהניצע כפסול דין, מתן צו קבלת נכסים נגד המציעוהניצע, מתן צו פירוק נגד המציעוהניצע. התרחשות האירועים הנ"ל לפני מתן הודעת הקיבול, מובילים למצב בו ההצעה אינה תקפה עוד³⁵. לדעת פרופסור דויטש³⁶ מוות או אי כשירות משבשים את יכולתו של המציע לחזור בו מהצעתו, ולכן ההצעה פוקעת.
3. שהמועד האחרון לקיבולה עבר- כאשר חלף המועד לקיבול ההצעה והניצע טרם קיבל את ההצעה ואפילו לא דחה אותה, ההצעה אינה תקפה עוד. המועד האחרון לקיבול ההצעה הוא המועד שנקבע על ידי המציע, ובמידה ולא נקבע אחד כזה, זמן סביר³⁷. כאשר מציע קובע מועד לקיבול ההצעה הוא הופך את ההצעה לבלתי חוזרת³⁸.

³³ ס' 6(ב) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

³⁴ ס' 9 לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

³⁵ ס' 2(4) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

³⁶ במאמרו "הצעה בלתי חוזרת ואופציה: האמנם סמנטיקה בלבד?"

³⁷ ס' 8(א) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

³⁸ התחייבות חד צדדית, תוקפה נובע מסעיף 3(ב) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג – 1973.

ביטול ההצעה על ידי המציע

ישנם מקרים בהם המציע רוצה לחזור בו מהצעתו, סוגיית החזרה מן ההצעה באה לבדוק האם יכול המציע לחזור בו מהצעתו? באילו נסיבות? ועד מתי? ומה הן תוצאות חזרתו מההצעה?.

ההסדר החוקי של החזרה מן ההצעה הוא תוצאת השאיפה להשיג איזון בין האינטרסים השונים ובין השיקולים הנוגדים בסוגיה זו.

חוק החוזים הכללי קובע את העיקרון של רשות החזרה מן ההצעה³⁹, סעיף 3(א) קובע בלשון חיובית את הכלל של רשות חזרה מהצעה רגילה. סעיף 3(ב) קובע בלשון שלילית את החריג של הצעה בלתי חוזרת⁴⁰. משמעות ההסדר בסעיף 3 לחוק החוזים, היא מתן תוקף לחזרה מההצעה עד מועד מסוים ושלילת תוקפה לאחר מועד זה. קיים שוני בין הצעה רגילה להצעה בלתי חוזרת, בהצעה רגילה החזרה מן ההצעה תקפה עד מתן הודעת הקיבול מהניצע ואינה תקפה לאחר נתינת הודעת קיבול. בהצעה בלתי חוזרת ניתן לחזור מהצעה עד למסירת ההצעה לניצע לאחר מכן המציע אינו יכול לחזור בו מהצעתו. הודעות חזרה לאחר מועדים אלה, הן בבחינת ניסיונות נפל של המציע להשתחרר מהצעתו אך הצעתו עדיין תקפה. הניצע עדיין רשאי לכרות חוזה. בהצעה רגילה כאשר הודעת הקיבול נעשתה באותו הזמן שבו נמסרה הודעת החזרה מן ההצעה, אין תוקף להודעת החזרה, משום שהיא לא נמסרה לניצע לפני שנתן הודעת קיבול. לעומת זאת, כאשר ההצעה הבלתי חוזרת והודעת החזרה ממנה הגיעו בו בזמן אל הניצע, הודעת החזרה תקפה משום שלא נעשתה לאחר מסירת ההצעה הבלתי חוזרת.

התוצאה של חזרה מהצעה יכולה אפוא להיות אחת משתי אפשרויות:

1. החזרה מההצעה תקפה, ההצעה בטלה, ובלא הצעה חדשה לא ייכרת בין הצדדים חוזה.
2. החזרה מההצעה איננה תקפה, ובין הצדדים נוצר מצב ביניים של קשר משפטי שאינו קשר חוזי: המציע כבול להצעתו ולניצע יש כוח קיבול. אם ימומש כוח הקיבול ייווצר חוזה בין הצדדים. דרך החזרה בשני מקרי החוזים תעשה על ידי הודעה הנמסרת לניצע.

³⁹ ס' 3 לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁴⁰ הצעה שהמציע קבע מועד לקיבולה או קבע שאינו יכול לחזור בו.

קבלה

קיבול הוא הצהרת רצונו של הניצע המעידה על גמירות דעתו להתקשר עם המציע בחוזה לפי ההצעה.

מרכיבי הקיבול

מרכיבי הקיבול הם : גמירות דעת והודעה.

גמירות דעת - תוכן גמירות הדעת בהצעה הוא יסוד המסוימות, תוכן גמירות הדעת

בקבלה הוא "לפי ההצעה".

הודעת הקבלה – הודעת הניצע שנמסרת למציע. דרישת המסירה באה להגן על אינטרס המציע לדעת האם ומתי נכרת החוזה. בחוק נקבע דרך מסירת ההודעה "בדרך המקובלת בנסיבות העניין"⁴¹, בדרך זו יש להתחשב בנוהגי המסחר, במגעים קודמים בין הצדדים, במצב השוק לגבי הנכס המהווה את נשוא החוזה ובטיבו של נכס זה. כמו כן החוק מניח ביסודו את פסק זמן בין מתן ההודעה למסירתה וצופה הודעה כתובה הנמסרת בדואר או באמצעי תקשורת אחר. רואים הודעה כזו כאילו נמסרה למציע במועד שבו הגיעה אליו או אל מענו⁴². המציע יכול בהצעתו לקבוע את אופן הקיבול.

הודעת קיבול עלולה להיות בלתי מספקת ממספר בחינות :

מבחינת תוכן משום שאינה מעידה על גמירות דעתו של הניצע להתקשר עם המציע בחוזה "לפי ההצעה" או הודעת קיבול המכילה "תוספת, הגבלה או שינוי אחר"⁴³. לכן אינה מהווה הודעת קיבול המאפשרת כריתת חוזה.

מבחינת זמן – משמע הודעת הקיבול נמסרה לאחר המועד לקיבול ההצעה, טווח הזמן שבו אפשר לקבל את ההצעה⁴⁴ (אדון על כך בהמשך).

מבחינת צורה- כאשר נדרשת צורה מיוחדת לשם יצירה החוזה⁴⁵, דרישה זו חלה גם על הודעת הקיבול.

⁴¹ סי' 60(א) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁴² סי' 60(ב) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁴³ סי' 11 לחוק חוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁴⁴ סי' 8 לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁴⁵ לדוג סי' 8 לחוק המקרקעין, התשכ"ט-1969.

דרכי הקיבול

קבלה בהתנהגות – סעיף 6(א) לחוק החוזים הכללי קובע כי הקיבול יכול להיות לאו דווקא בהודעת הניצע שנמסרה למציע, אלא גם במעשה לביצוע החוזה או בהתנהגות אחרת. קיבול מצורה כזו, צריך להעיד על גמירות דעתו של הניצע להתקשר עם המציע בחוזה על פי ההצעה. ההתנהגות תשמש כקיבול כאשר משתמעת מההצעה דרך קיבול כזאת. ההתנהגות כדרך קיבול צריכה לקיים את שני יסודות הקיבול. פס"ד ש.ג.מ חניונים נ' מדינת ישראל⁴⁶. המערערת היא חברה שבבעלותה חניון. הימים הם ימי מלחמת יום הכיפורים, בהם מתופעלת יחידה צבאית "משק לשעת חירום". היחידה תחמה שטח מהחניון והשתמשה בו לחניית רכבים צבאיים לתקופה ארוכה, ללא צו מהמדינה. ש.ג.מ תובעת מהמדינה דמי שימוש עבור החניון. השאלה המשפטית: האם היה כאן קיבול ע"י התנהגות המבשיל לידי חוזה מחייב? העליון - נכרת חוזה, סיטואציית החניון הקלאסית נשמרת. המדינה משולה לאדם פרטי שנכנס למספרה, מתיישב ומניח לספר לספר אותו. בזאת נערך קיבול על ידי התנהגות ונכרתים בין השניים יחסים חוזיים. למדינת ישראל סמכות הפקעה, ויכלה להפקיע את החניון, שהיה הופך לרכושה לתקופה הרלוונטית (בעבור פיצוי). ברגע שהצבא החנה את רכביו מבלי שהפקיע הרי שנערך כאן קיבול על ידי התנהגות. במצב העניינים הרגיל בחניון מתבצע קיבול על ידי התנהגות, אם לא משלמים מפרים את החוזה. קבלה בשתיקה- בחוק החוזים הכללי נאמר כי קיבול יכול להיות "במעשה לביצוע החוזה או בהתנהגות אחרת"⁴⁷, התנהגות אחרת יכולה להיות פסיביות(שתיקה או העדר תגובה), נסיבות העניין ופירוש ההצעה יקבעו מה המשמעות שיש ליחס לשתיקת הניצע. אם המציע קבע ששתיקה תחשב כקיבול אין תוקף לקביעה זו⁴⁸.

⁴⁶ ע"א 290/80 ש.ג.מ חניונים בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד לז(2) 633

⁴⁷ ס' 6(א) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁴⁸ ס' 6(ב) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

תוקפה של הקבלה

-כאשר ההצעה קובעת מועד לקיבול, מוגבל הניצע מבחינת מועד הקיבול על פי קביעת המציע בהצעתו. והקיבול צריך לקרות עד מועד הקיבול.

- הצעה שאינה קובעת מועד לקיבול, מוגבל הניצע מבחינת מועד הקיבול על פי הזמן הסביר, שיבחן על פי נסיבות העניין⁴⁹.

קיבול מאוחר – אם הניצע נתן הודעת קיבול בזמן אך הודעתו נמסרה למציע באיחור מחמת סיבה שלא הייתה תלויה בניצע-נכרת חוזה, אלא אם כן המציע מודיע על דחיית הקיבול מיד לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול⁵⁰.
קיבול של הצעה לאחר שפקעה - כהצעה חדשה⁵¹.

ביטול הקבלה על ידי הניצע

כמו חזרה מהצעה⁵², כך גם חזרה מקבלה צריכה להעשות בפרק זמן מסוים, לא לאחר שנמסרה למציע הודעת הקיבול⁵³. אם נמסרות למציע בו זמנית שתי הודעות, הודעת החזרה מן הקבלה יחד עם הודעת הקיבול, מבטלת הראשונה את האחרונה והקיבול בטל. גם כאשר הקיבול נעשה דרך התנהגות רשאי הניצע, החוק מכשיר חזרה מן הקיבול כל עוד לא נודע למציע על אודות הקיבול⁵⁴.

קיבול תוך שינוי

בחוק החוזים נקבע כי "קיבול שיש בו תוספת, הגבלה או שינוי לעומת ההצעה, כמוהו כהצעה חדשה"⁵⁵. כדי שייכרת חוזה הקיבול צריך לחפוף להצעה, כאשר יש בקיבול תוספת או שינוי לא נוצר כאן קיבול והחוזה אינו נכרת אלא הניצע כעת הופך למציע והוא מציע הצעה חדשה, מתקיים תחליף בתפקידים הניצע הופך למציע והמציע הופך לניצע. חוזה שייכרת בדרך זו יורכב מתנאי ההצעה המקורית בכפיפות לשינוי שבהצעה החדשה.

⁴⁹ סי' 8(א) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁵⁰ סי' 8(ב) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁵¹ סי' 9 לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁵² ראה גישת המשפט הישראלי, הצעה, ביטול הצעה על ידי המציע.

⁵³ סי' 10(ר) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁵⁴ סי' 10(ס) לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

⁵⁵ סי' 11 לחוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

משפט משווה

בגישות המשפטים, הישראלי והעברי, אל ההצעה ניתן למצוא נקודות דימיון :

- ההצעה כרוכה בפנייה אל הניצע.
- גמירות הדעת והמסוימות הינן מרכיבים הכרחיים של ההצעה.
- המציע אינו יכול לחזור בו מהצעתו משעה שההצעה הובאה לידיעת הניצע.
- תוקף ההצעה הוא עד לדחיית הניצע.

בגישות המשפטים, הישראלי והעברי, אל ההצעה ניתן למצוא שוני :

- במשפט העברי בנוסף לגמירות הדעת והמסוימות יש צורך בעשיית מעשה קניין להשלמת ההצעה.
- במשפט הישראלי תוקפה של ההצעה תלוי בשלושה גורמים : דחיית ההצעה, אירועים מסכלים ומועד פקיעת תאריך קבלת ההצעה.
- במשפט העברי ביטול ההצעה תלוי אם ההצעה הינה בנוכחות הניצע, או שלא בנוכחותו. ואילו במשפט הישראלי ביטול מהצעה תלויה בהצעה בלתי חוזרת שממנה לא נתן לחזור והצעה רגילה שממנה כן.

בגישות המשפטים, הישראלי והעברי, אל הקבלה ניתן למצוא דמיון :

- ההחלטה אם לקבל את ההצעה או לא תלויה בניצע ועליו להודיע למציע.
- הקבלה צריכה לכלול גמירות דעת.

בגישות המשפטים, הישראלי והעברי, אל הקבלה ניתן למצוא שוני :

- במשפט העברי לא מפורט יותר מדי על הקבלה.
- במשפט הישראלי מפורט כי יש לקבל את ההצעה בחפיפה להצעה, ובמידה הניצע הוסיף או שינה פרטים הוא מציע הצעה חדשה והופך להיות המציע.
- תוקפה של ההצעה הוא עד הזמן שקבע המציע בהצעה או זמן סביר.
- הניצע יכול לחזור מהקבלה כל עוד הודעת הקיבול לא הגיעה אל המציע

סיכום

בעבודה זו הצגתי את גישת המשפט הישראלי וגישת המשפט העברי בנושא הצעה וקיבול בחוזים. במהלך כתיבת העבודה גיליתי שבנוסף לגמירות הדעת והמסוימות, במשפט העברי יש צורך בעשיית מעשה קניין להשלמת ההצעה.

נחשפתי לכך שבמשפט הישראלי, ברגע שחל שינוי בהצעה – ההצעה הראשונה בטלה וההצעה עם השינוי נחשבת להצעה חדשה. כמו כן נחשפתי לכך שבעלי החנויות שמציינים "שברת-שילמת!" , מתבססים בלא יודעין, על מקורות המשפט העברי על פי פירושו של רש"י: "...ונאנס בידו(של הנוטל), שנשבר כמו כלי זכוכית, חייב הלוקח לשלם לו(לאומן)".

מסקנותיי מן העבודה הן שבגישות המשפט הישראלי והעברי אל ההצעה, קיימות יותר נקודות דמיון מאשר שוני ובגישות המשפט הישראלי והעברי אל הקבלה, קיימות יותר נקודות שוני מאשר דמיון.

לסיכום, נהייתי להעשיר את הידע שלי בנושאים שבהם אני נפגשת ביומיום שלא נתתי עליהם את הדעת על כך שמרביתם נשענים על חוק החוזים.

רשימה ביבליוגרפית

חקיקה

חוק החוזים הכללי, התשל"ג-1973.

פסיקה

- ע"א 290/80 ש.ג.מ חניונים בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(2) 633
ע"א 649/73 קפולסקי נגד גני גולן בע"מ ואח' פ"ד כח(2) 291 (1974), 296.
ע"א 440/75 - אשר זנדבנק נ' מלכה (מלי) דנציגר ו-5 אח' . פ"ד ל(2), 260.

ספרות מחקר

ספרים

- שילם ורהפטיג, דיני חוזים במשפט העברי, ירושלים תשל"ד
גבריאלה שלו, דיני חוזים, כרך א, מהדורה שנייה, תשס"ח 2008.

מאמרים

פרופסור דויטש, "הצעה בלתי חוזרת ואופציה: האמנם סמנטיקה בלבד?"

משפט עברי

בראשית כג, 20-3

ספרות הפסיקה

משנה, סדר נזיקין, מסכת נזיקין, בבא בתרא פח א; בבא מציעא.

משנה, סדר נשים, מסכת קידושין, פרק א', ה

משנה, מסכת קידושין, פרק א', ה.

תלמוד, שם ד"ה והני.

רמב"ם, נדרים לא א ד"ה אלמא; ה' מכירה פ"ד הי"ד.

משנה גיטין לב א.; לב ב ד"ה הרי וד"ה הי"ג.

שולחן ערוך, חושן משפט, סימן ר סעיף יא; סימן ר סעיף טו.